

Костова Наталія Іванівна,

кандидат юридичних наук, юрист

ORCID ID: 0000-0003-2640-0363

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

LEGAL REGULATION OF THE USE OF CRYPTOCURRENCIES IN E-COMMERCE: PROBLEMS AND PROSPECTS

Електронну комерцію розглянуто у контексті розвитку цифрової економіки, появи її нових різновидів. Невпинний розвиток цифрового середовища розширює сфери застосування криптовалют, зокрема в електронній комерції. Наголошено на появі терміну «криптоелектронна комерція», поява якого відображає використання для здійснення торгових онлайн-транзакцій за надані товари та послуги не традиційних способів оплати, наприклад, кредитних карт або PayPal, а криптовалют.

Використання криптовалют в електронній комерції передбачає унікальні можливості, що виходять за межі можливостей традиційних способів оплати. Це відкриває шлях до більш швидкого, безпечного та гнучкого способу онлайн-торгівлі, стимулює конкуренцію в електронній комерції за рахунок відкриття нових ринків, залучення нових клієнтів тощо. Наголошено, що незважаючи на зростання кількості щоденних криптоінвесторів та зростання обговорення переваг віртуальних валют, їх використання в електронній комерції залишається обмеженим. Розглянуто проблеми використання криптовалют в електронній комерції, серед яких правова невизначеність, їх волатильність та технічні бар'єри. Але, враховуючи цифрові інновації та визнання криптовалют, ці перешкоди можна подолати. Доведено, що криптовалютна електронна комерція може стати наступним етапом еволюції електронної комерції. Розширення практики застосування криптовалют в електронній комерції пропонується розглядати як один визначальних чинників нової парадигми торговельних відносин.

Правове регулювання криптоелектронної комерції має базуватися на збалансованому підході до унормування цього різновиду торговельних відносин, який враховуватиме потенційні ризики та переваги віртуальних цифрових активів. Специфіка електронної комерції, як сфери цифрової економіки, та криптовалют, як важливого її елементу та платіжного засобу глобального характеру, обумовлює необхідність створення нормативно-правової бази регулювання криптоелектронної комерції на різних рівнях її функціонування – національному, регіональному, глобальному. Наголошено, що правове регулювання криптоелектронної комерції, як і електронної комерції загалом, розвиватиметься швидше на національному рівні та регіональному рівнях.

Ключові слова: електронна комерція, криптоелектронна комерція, криптовалюта, глобальний платіжний засіб, правове регулювання.

It considered e-commerce in the context of development of digital economy and appearance of its new varieties. The continual development of the digital environment expands the scope of use of cryptocurrencies, in particular in e-commerce. Noted a new term «crypto-e-commerce», the appearance of which reflects the use of non-traditional payment methods, for example credit cards or PayPal and cryptocurrencies, in trade online transactions for provided goods and services.

The use of cryptocurrency in e-commerce provides for unique opportunities that are beyond of traditional payment methods. This opens the way to a faster, safer and more flexible way of online trading, stimulates competition in e-commerce through opening new markets, attracting new customers, etc. Noted, that, despite increase in the number of daily crypto investors and the growing discussion of the benefits of virtual currencies, their use in e-commerce remains limited. Considered the problems of using cryptocurrencies in e-commerce, among which their legal uncertainty, volatility and technical barriers. But, given digital innovation and the recognition of cryptocurrencies, these obstacles can be overcome. It has been proven that crypto-e-commerce can become the next stage of the evolution of e-commerce. The expansion of the practice of applying of cryptocurrencies in e-commerce is proposed to consider it as one of the determining factors of the new paradigm of trade relations.

The legal regulation of crypto-e-commerce should be based on a balanced approach to settling these kinds of trading relations that will take into account the potential risks and benefits of virtual digital assets. The specificity of e-commerce as a sphere of the digital economy and cryptocurrencies, as its important element and payment instrument of global nature, necessitates the creation of the legal regulatory framework for the regulation of cryptocurrency commerce at different levels of its operation – national, regional, global. It is noted that the legal regulation of crypto-e-commerce, just like e-commerce in general, will develop faster at the national and regional levels.

Key words: e-commerce, crypto e-commerce, cryptocurrency, global means of payment, legal regulation.

Постановка проблеми. Задля обґрунтування актуальності дослідження використання криптовалют в електронній комерції та правового регулювання цього процесу наведемо відомості, що відображають тенденції розвитку цих двох феноменів цифрової економіки. За даними глобальних статистичних ресурсів, у період 2015–2022 рр. частка електронної комерції від загального показника роздрібних продажів збільшилася майже втричі – з 7,9% до 19,7%. У 2022 році роздрібні продажі електронної комерції у всьому світі перевищили 5,7 трил. дол. США [7], і найближчими роками цей показник буде значною мірою збільшений. Зокрема очікується, що у 2026 році світовий ринок електронної комерції становитиме 8,14 трил. дол. США [11]. Ринок криптовалют також характеризується показниками, які щороку значно збільшуються. Наразі налічується понад 8800 криптовалют, найвідомішими з яких є Bitcoin, Ethereum, Litecoin, Binance coin, Cardano, Decentraland, Solana, VeChain, загальна ринкова капіталізація яких складає 1,62 трлн. дол. США. Обсяг світового ринку криптовалют у 2022 році оцінювався у 4,67 млрд. дол. США. Очікується, що глобальний ринок криптовалют збільшуватиметься із середньорічними темпами зростання 12,5% і досягне у 2030 році 11,71 млрд. дол. США [6]. В умовах все більш взаємопов'язаного цифрового середовища такі його феномени як електронна комерція та криптовалюта не можуть не взаємодіяти. Прикладом чого є використання такими найпопулярнішими торговими майданчиками світу, як Amazon, eBay, Dell, WordPress, Reddit тощо криптовалют як платіжного засобу. Науковці та практики зазначають, що правове регулювання електронної комерції, криптовалют та симбіозу цих цифрових явищ – криптоелектронної комерції, значно відстає від розвитку технологій. Отже, є нагальна потреба дослідження питань правового регулювання використання криптовалют в електронній комерції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна доктрина цивільного права приділяє значну увагу проблематиці електронної комерції та криптовалют. Одним із напрямів таких досліджень є розгляд вищеназаних феноменів у контексті проблематики трансформації цивілістичних відносин в умовах цифрової реальності та появи нових об'єктів цивільного права, авторам яких є О. Геращенко, О. Вінник, Н. Голубева, А. Ішук, А. Каплан, К. Краус, Н. Краус, М. Кучерявенко, В. Лойда, Р. Майданик, О. Манжура, Г. Некіт, А. Овчаренко, О. Омельчук, К. Пашенко, М. Перепелиця, Я. Петру-

ненко, В. Вкрипник, Є. Смичок, Р. Стефанчук, Л. Товкун, І. Трубін, О. Харитонов, Н. Федосенко, Є. Харитонов, С. Чаплук та ін. При цьому слід зазначити, що питання появи нового виду електронної комерції – криптоелектронної комерції, що обумовлено поширенням використання криптовалют, залишається малодослідженим.

Метою статті є компаративний аналіз інституційних засад, законодавства та тенденцій його розвитку щодо питань правового регулювання використання криптовалют в електронній комерції.

Викладення основного матеріалу. В основі електронної комерції лежить рух даних. Дані є не тільки засобом виробництва, а й активом, яким можна торгувати, і засобом, за допомогою якого надаються послуги. Це також підкріплює фізичну торгівлю безпосередньо, дозволяючи здійснювати спрощення процедур торгівлі. Дані також лежать в основі нових і швидко зростаючих моделей надання послуг, таких як хмарні технології та ін.

Існують різні моделі електронної комерції, найпопулярніші з яких «бізнес-споживач» (B2C), «бізнес-бізнес» (B2B) та «споживач-споживач» (C2C), для кожної з яких притаманна своя історія впровадження платежів у формі криптовалют. Найбільш поширеними моделями електронної комерції є: «бізнес-споживач» (B2C), коли компанії продають товари чи послуги безпосередньо споживачам, наприклад, з використанням платформ Amazon, де приймаються оплати криптовалютою, eBay і Etsy; «бізнес-бізнес» (B2B), коли компанії продають товари оптом іншим компаніям за зниженою ціною. Електронна комерція «споживач-споживач» (C2C) – найменш поширена модель електронної комерції, де споживачі продають товари чи послуги іншим споживачам, найпопулярнішими платформами для цієї діяльності є Craigslist, Airbnb і eBay.

Дослідники «наявність платіжних систем, що дозволяють здійснювати розрахунки у мережі Інтернет або іншим дистанційним способом, визнають важливою умовою функціонування електронної комерції» [5, с. 284], правові засади якої в Україні регулюється Законом «Про платіжні послуги». Наразі найбільш поширеними способами оплати в електронній комерції є кредитна картка, електронні гаманці (наприклад, PayPal), готівка при отриманні, банківський переказ, криптовалюта (наприклад, Біткойн), оплата за допомогою смартфонів, чеки та поштові перекази. Отже, щоб залишатися конкурентоспроможними та відповідати очікуванням ринку, важливо передбачати основні тенденції, які визначатимуть електронну комерцію завтрашнього дня. На спе-

ціалізованих інтернет-форумах та платформах, де розміщується актуальна інформація з розвитку криптовалют та обговорюються питання їх включення у функціонування інших інструментів цифрової економіки, зокрема електронної комерції, визначають наступні основні напрями взаємодії цих цифрових феноменів, зокрема: «упровадження інновацій та поліпшення технологій, що трансформуватимуть сфери онлайн-платежів та забезпечуватимуть динамічний розвиток електронної комерції, наприклад, штучного інтелекту; посилення регулювання криптовалют, що сприятиме їх ширшому прийняттю та інтеграції у сферу електронної торгівлі; розробка та запровадження гібридних платіжних систем, які поєднують криптовалюту з традиційними платіжними методами для підвищення зручності використання» [1].

Зростаючий вплив криптовалют на електронну комерцію обумовив появу терміну «криптоелектронна комерція», зміст якого означає використання для здійснення торгових онлайн-транзакцій за надані товари та послуги не традиційних способів оплати, наприклад, кредитних карт або PayPal, а криптовалют, та свідчить про переваги, які криптовалюти пропонують у середовищі електронної комерції. Зокрема, на відміну від традиційних способів оплати, криптотранзакції здійснюються набагато оперативніше, незалежно від географічних кордонів, забезпечуючи як продавцям, так і клієнтам безпеку та зручність миттєвого підтвердження платежу. Крім того, технологія блокчейну криптовалют підвищує безпеку, зменшує комісійні витрати, знижує ймовірність шахрайства та забезпечує прозорість транзакцій, додаючи споживачам довіри до електронної комерції. До проблем використання криптовалют в електронній комерції слід віднести, насамперед, їх правову невизначеність, волатильність та технічні бар'єри.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій розширює сфери застосування криптовалют, що є платіжними засобами глобального характеру, та обумовлює необхідність створення нормативно-правової бази на різних рівнях їх функціонування. Порівнюючи правове регулювання електронної комерції та криптовалют, можна виокремити декілька спільних для цих цифрових феноменів рис, які, своєю чергою, є особливими рисами правового регулювання використання криптовалюти в електронній комерції. По-перше, нормативно-правова база врегулювання вищезазначених феноменів цифрової економіки розвивається на національному рівні здебільшого швидше, ніж на міжнародному. По-друге, як зазначають О. Омельчук та М. Новаченко, виходячи зі спільної для

криптовалюти та електронної комерції тенденції швидко змінюватися, при розробці відповідних нормативно-правових актів важливо знаходити компроміс між просуванням технологічних досягнень та їх унормуванням, оскільки надмірно обмежувальні правила можуть пригнічувати розвиток інновації, а м'які наражати учасників цих відносин на високі ризики» [4, с. 77].

З урахуванням конкретних політичних, соціальних і ринкових умови, в яких знаходиться та чи інша країна, виокремлено дві основні моделі регулювання електронної комерції: перша модель передбачає регулювання питань, пов'язаних з електронною комерцією, у рамках загального цивільного права; друга модель передбачає розробку спеціального законодавства з регулювання електронної комерції (наприклад, Польща, Республіка Корея, США, Україна). Також виокремлюють дві моделі правового регулювання криптовалют: за першою моделлю побудовано законодавство країн, які дозволяють функціонування криптовалют (наприклад, Японія, Естонія); за другою моделлю побудовано законодавство країн, «які обмежують функціонування криптовалютних ринків, переважно шляхом заборони на участь у них фінансових установ у межах своїх кордонів» [3, с. 646].

До найвпливовіших міжнародних інституцій, які формують глобальний механізм управління ринками криптовалют та впливають на поширення використання криптовалют в електронній комерції, належать: міжнародні форуми найбільш розвинених країн світу G 20, G 7; Рада з питань фінансової стабільності (FSB); Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO); Міжнародний валютний фонд; Європейський Союз. Так, FSB, для забезпечення повноти та узгодженості підходів до діяльності з криптовалютами, завершує роботу над своєю глобальною нормативно-правовою базою для операцій з ними. У липні 2023 року, з метою сприяння безпечним інноваціям, цією міжнародною фінансовою установою було укладено два важливих документа – Рекомендації високого рівня регулювання та нагляду за діяльністю та ринками криптоактивів [8] та Переглянуті рекомендації високого рівня щодо регулювання та нагляду за «глобальними стейблкоїнами» [9]. Зокрема, у Рекомендаціях високого рівня щодо регулювання та нагляду за діяльністю та ринками криптоактивів зазначається, що регулятори мають створювати всеосяжні регулюючі правила та політики, що застосовуються емітентами та постачальниками послуг до операцій з криптоактивами, пропорційно їхньому ризику,

розміру, складності та системній значущості, а також відповідно економічним функціям, які вони виконують, а також створювати відповідні міжнародні стандарти, приймаючи до уваги конкретні ризики, пов'язані з криптовалютними операціями. Також наголошується на важливості розробляти відповідні галузеві стандарти та політики, серед яких Цілі та принципи IOSCO з регулювання цінних паперів, Базельська концепція та стандарти та ін. [8, с. 5–6].

Особливу цінність для цього дослідження становить законодавство Європейського Союзу, що стосується електронної комерції та криптовалют. До основних нормативно-правових актів ЄС з урегулювання електронної комерції належать Директиви «Про електронні підписи» 1999 р., «Про електронну комерцію» 2000 р., «Про інформаційне суспільство» 2001 р., серед яких основне місце посідає Директива «Про електронну комерцію», яка доповнювалася і переглядалася. Що стосується криптовалют, то Європейський Союз досяг найбільших успіхів у цій сфері у порівнянні з іншими регіональними організаціями. Зокрема, у квітні 2023 року Європейський парламент ухвалив Регламент «Про ринки криптовалют» (Markets in Crypto-Assets, MiCA) – перший у світі всеосяжний збір правил для криптоактивів, спрямований на створення єдиної європейської правової бази послуг криптовалюти, який не лише стандартизує регулювання віртуальних активів у ЄС, а й створює прозоре та передбачуване регуляторне середовище в регіоні для розвитку технології блокчейну [10].

В Україні, попри російську військову агресію, криптовалютний ринок активно розвивається. Зокрема, відповідно до глобального криптоіндексу Chainalysis, на початок 2023 року Україна посіла у ньому третє місце. Високий рівень цифровізації в країні та популяризація віртуальних активів пророкують Україні перспективне майбутнє на світовому ринку криптовалют, що багато в чому залежить від прозорого та передбачуваного регуляторного середовища для свого розвитку. З метою адаптації цивільного законодавства до нових реалій розроблено і на початку 2023 року прийнято за основу проекту Закону України про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав, та включення до нього, крім інформаційних продуктів, інформаційних ресурсів тощо, криптовалюти. На думку В. Лойда, «кваліфікаційними ознаками криптовалюти для її віднесення до певної групи об'єктів цивільних прав є, зокрема, наступні: це явище віртуального, а не матеріального світу; неспожив-

ний об'єкт; на практиці виконує функцію засобу платежу щонайменше по грошових зобов'язаннях приватного характеру (а іноді – і публічного); є родовим (замінним), а не індивідуально визначеним об'єктом; є подільним об'єктом; є потенційно оборотоспроможним об'єктом; може належати будь-якому суб'єкту права» [2, с. 228].

Слід зазначити, що 17 лютого 2022 року було прийнято Закон України «Про віртуальні активи», який не набув чинності з причин внесення змін до податкового законодавства, які не було здійснено. У квітні 2023 року Європейський парламент ухвалив Регламент «Про ринки криптовалют» (Markets in Crypto-Assets, MiCA) – перший у світі всеосяжний збір правил для криптоактивів, спрямований на створення єдиної європейської правової бази послуг криптовалюти, що має набути чинності у 2024 році. Гармонізація українського законодавства відповідно до положень європейського законодавства обумовила необхідність підготовки оновленого законопроекту про віртуальні активи, який, має бути побудований на європейських нормах MiCA. Попри проблеми розробки в Україні криптовалютного законодавства, існують також проблеми легітимації криптовалют та їх правової ідентифікації. Отже, Україна перебуває на початковому етапі формування національної моделі їх регулювання.

Висновки. Право в умовах нової реальності розглядається не лише як основний регулятор цифровізації державного та суспільного життя, а й як об'єкт модернізації та трансформації з метою адаптації до нових реалій. Однією з визначальних рис електронної комерції та криптовалют є їх швидкий технологічний розвиток та високий ступень інноваційності, що потребує правового супроводу. Тому, мабуть, проблематика правової регламентації криптовалют, як об'єкту цивільного права, а також їх використання в електронній комерції, не втрачатиме актуальності, оскільки постійні технологічні зміни у цій сфері потребують розробки належних юридичних рішень, спрямованих на вирішення проблем безпеки, прозорості та захисту прав споживачів тощо, заохочуючи інновації та економічне зростання.

Криптовалютна електронна комерція може стати наступним етапом еволюції електронної комерції. Розширення практики застосування криптовалют в електронній комерції пропонується розглядати як один визначальних чинників нової парадигми торговельних відносин.

Правове регулювання криптоелектронної комерції має базуватися на збалансованому підході до унормування цього різновиду торговельних

відносин, який враховуватиме потенційні ризики та переваги віртуальних цифрових активів. Специфіка електронної комерції, як сфери цифрової економіки, та криптовалют, як важливого її елементу та платіжного засобу глобаль-

ного характеру, обумовлює необхідність створення нормативно-правової бази регулювання криптоелектронної комерції на різних рівнях її функціонування – національному, регіональному, глобальному.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Криптовалюти у світі електронної комерції: як вони змінюють пеймент-простір / Acceptcoin [Інтернет-платформа]. URL: <https://acceptcoin.io/ua/blog/cryptocurrencies-in-the-world-of-ecommerce-transforming-the-payment-landscape> (дата звернення: 15.01.2024)
2. Логойда В. М. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз : дис. на здобуття наук. ступ. д-ра філос. за спец. 081 «Право» / Ужгород.нац. ун-т. Ужгород, 2022. 282 с.
3. Омельчук О. С., Новиченко М. Ю. Зарубіжний досвід правового регулювання відносин у сфері обігу криптовалют. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 644–647. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/159.pdf (дата звернення: 15.01.2024)
4. Омельчук О. С., Новиченко М. Ю. Унормуванням обігу криптовалют (до питання визначення основних проблем і ризиків). *Перспективні напрями наукових досліджень – 2023* : матеріали ХХІХ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 21 серп. 2023 р.). Вінниця, 2023. С. 76–79.
5. Петруненко Я. В., Сиротко М. В., Тройніков В. В. Правове регулювання електронної комерції в умовах цифрової економіки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 79, ч. 1. С. 278–285. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288619/282275> (дата звернення: 15.01.2024)
6. Cryptocurrency–statistics & facts / Statista.com [Global statistical platform]. URL: <https://www.statista.com/topics/4495/cryptocurrencies/> (date of access:15.01.2024)
7. E-commerce worldwide – statistics & facts / Statista.com [Global statistical platform]. URL: <https://www.statista.com/topics/871/online-shopping/> (date of access:15.01.2024)
8. High-level Recommendations for the Regulation, Supervision and Oversight of Crypto-Asset Activities and Markets : Final report. 17 July 2023 / Financial Stability Board (FSB). 2023. 18 p. URL: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P170723-2.pdf> (дата звернення 10.08.2023)
9. High-level Recommendations for the Regulation, Supervision and Oversight of Global Stablecoin Arrangements : Final report. 17 July 2023 / Financial Stability Board (FSB). 2023. 24 p. URL: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P170723-3.pdf> (date of access:15.01.2024)
10. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj> (date of access:15.01.2024)
11. Worldwide Ecommerce Forecast Update 2022 / Insiderintelligence.com [Global statistical platform]. URL: <https://www.insiderintelligence.com/content/worldwide-ecommerce-forecast-update-2022> (date of access:15.01.2024)